

بَرْكَةَ مُدِينَةٍ

فَرَهْدَ مُخْنَتْرَلِي

زینه گند مینا

گزیده مقاله‌ها، سخنرانی‌ها، گفتگوها
اظهار نظرها و گزارش‌های خبری

فرهاد فخرالدینی

انتشارات معین

انتشارات معین

رو به روی دانشگاه تهران، فخر رازی، فاتحی داریان، پلاک ۳
تلفن: ۶۶۴۰۵۹۹۲

خرید اینترنتی: www.moin-publisher.com
پست الکترونیک: info@moin-publisher.com

فخر الدینی، فرهاد

نت نویسی کامپیوتری و صفحه‌آرایی: علی اکبر قربانی
خوشنویسی روی جلد: بیژن بیژنی
عکس: مانی لطفی‌زاده
لیتوگرافی و چاپ: طیف‌نگار
چاپ اول: ۱۳۹۷
شمارگان: ۵۵۰ جلد
تمامی حقوق این اثر برای مؤلف و ناشر محفوظ است.
تلفن مرکز فروش: ۶۶۴۱۴۲۳۰ - ۶۶۹۶۱۴۹۵
قیمت: ۷۰۰۰ تومان

پیش‌گفتار

۹	.....	مقاله‌ها
۱۱	.....	
۱۳	.....	شیوه ثبت و نگارش الحان یا آهنگ‌های موسیقی (به روایت عبدالقدیر مراغی)
۱۳	.....	- توضیح درباره آهنگ منسوب به عبدالقدیر مراغی
۱۴	.....	- شرح حال مختصر
۱۵	.....	- استفاده از حروف ابجد برای پرده‌ها یا نغمه‌ها (صداها)
۱۶	.....	- ایقاع
۲۱	.....	پاسخ به چند پرسش
۲۲	.....	یادی از صدایی آشنا
۴۶	.....	آخرین دیدار
۵۲	.....	نیاز به انواع موسیقی
۵۴	.....	- موسیقی در ده سال گذشته
۵۹	.....	سیه مشقی بر جولاگه اندیشه و خیال (همبستگی هنرها در زیر گبده مینا)
۶۰	.....	- رابطه و همبستگی موسیقی با معماری و هنرهای دیگر
۶۲	.....	- دایره ملودی و گبده و ترنج و دویتی
۶۹	.....	- تزئین و آرایش
۷۷	.....	نکای مهر
۷۹	.....	گیسو
۸۱	.....	سخنرانی‌ها
۸۳	.....	درباره موسیقی ایرانی
۸۴	.....	- اشاره به موسیقی ایران قبل از اسلام
۸۵	.....	- اشاره‌ای به موسیقی ایران بعد از اسلام
۸۷	.....	- آهنگ‌های محلی یا عامیانه
۸۸	.....	- موسیقی مذهبی
۸۸	.....	- موسیقی زورخانه
۸۹	.....	مختصری درباره پیوند شعر و موسیقی
۸۹	.....	- صوت
۸۹	.....	- وزن یا ریتم
۹۲	.....	- تناسب بین آکسان‌ها یا تأکیدهای کلام و شعر با موسیقی
۹۴	.....	- روش‌های پیوند شعر و موسیقی

۹۶	شهریار و موسیقی.....
۱۰۳	مشکلات و محدودیت‌های موسیقی در سرزمین ما.....
۱۰۴	- آموزش موسیقی.....
۱۰۵	- عرضه و پخش موسیقی.....
۱۰۷	- تولید موسیقی.....
۱۱۰	یار مهریان.....
۱۱۵	نام عبدالقدیر مراغی بر میدان اصلی شهر.....
۱۱۸	استاد علی تجویدی.....
۱۲۲	مهندس همایون خرم.....
۱۲۷	فریدون مشیری.....
۱۳۲	یک اثر موسیقی چگونه خلق می‌شود؟.....
۱۴۰	علی هاشمی.....
۱۴۳	گفتگوها.....
۱۴۵	آنچه را که می‌بینیم بشنویم و آنچه را می‌شنویم ببینیم.....
۱۵۸	پرسش‌ها و پاسخ‌ها.....
۱۶۷	موسیقی ایران، پریار و الهام بخش.....
۱۷۰	موسیقی آینه اجتماع است.....
۱۷۸	موسیقی ایران پریارترین و زیباترین موسیقی دنیا.....
۱۸۴	موسیقی سنتی، پاسخ‌گوی نیازهای ما نیست.....
۱۹۵	سال ۷۸ سال بهار موسیقی کشور.....
۱۹۹	به بهانه تشکیل ارکستر بزرگ ملی.....
۲۱۰	صدا و سیما بدون موسیقی هیچ است!
۲۱۷	اصالت با اندیشه است نه وسیله.....
۲۲۰	پس از بازگشت از ژنو کنسرتی بزرگ در ایران اجرامی کنیم.....
۲۲۳	این در به روی همه باز است.....
۲۲۹	از موسیقی ملی تا ارکستر گلهای.....
۲۳۶	خیز و ضرب موسیقی تولد و مرگ است.
۲۴۸	زمان ما، نوازنده رالای گل و بوته قایم نمی‌کردند!
۲۵۳	ارکستر موسیقی ملی فعال‌ترین ارکستر است.....
۲۵۷	آدم‌های قانع مشکلات را با مبارزه از پیش رو برمی‌دارند.....

۲۶۲	وقتی شیطنت را کنار گذاشت...
۲۷۴	کس در این معركه هوشیار نبود
۲۷۸	آهسته و پیوسته...
۲۸۲	از دیار نغمه‌پردازی
۲۸۷	موسیقی شرق در اثر فخرالدینی
۲۹۰	لذت شیرین موسیقی ایرانی
۲۹۳	پله پله تا یک ارکستر بزرگ...
۳۰۲	ارکستر زیر نور مهتاب...
۳۰۸	ترکیب خلاقانه موسیقی و تصویر
۳۱۳	ارکستر ملی برای چشم پزشکان می‌نوازد
۳۱۵	افراشته همچون درخت
۳۲۱	ده سال با ارکستر ملی
۳۲۵	موسیقی دانی، فخر دین
۳۳۰	روزی روزگاری
۳۴۶	فروید در اوج (نگاهی به موسیقی سریال شهریار اثر فرهاد فخرالدینی)
۳۴۹	راه برای همه باز است
۳۵۷	وقتی عشق نباشد، کار فرمایشی می‌شود
۳۶۷	من قهر کرده بودم...
۳۷۶	به موسیقی روی خوش نشان نمی‌دهند
۳۸۴	کسی یاری مقابله با هنر صبا را ندارد
۳۸۹	موسیقی در جامعه پرتش رشد نمی‌یابد
۳۹۳	ریشه مشکلات فعلی، خودنمایی است
۴۰۰	تاریخ موسیقی مان را مخدوش نکنیم
۴۲۵	چرا برنگردم
۴۳۱	تاریخ همه را قضاوت خواهد کرد
۴۴۲	نگران درخت‌هایی هستیم که بریده می‌شوند
۴۴۵	ملودی‌های جان
۴۵۵	ای کاش صبا زنده بود
۴۶۴	آنجا که زندگی افسانه می‌شود
۴۷۶	ارکستری که فقط در روزنامه‌ها تشکیل شد
۴۸۲	تیغ کُند احیای ارکستر ملی...

۴۸۷	و عده رئیس جمهور محقق نشد.
۴۹۰	به نوای استاد گوش بسپار
۴۹۴	هدف؛ استقلال ارکستر.
۴۹۹	موسیقی دستورپذیر نیست.
۵۰۶	همکاری با ارکستر ملی وظیفه است
۵۲۰	دوست ندارم به تکرار بیفتم
۵۲۸	خالق نُت‌های ماندگار.
۵۳۱	جامعه سالم، موسیقی سالم هم خواهد داشت.
۵۴۱	فزار و فرودهای ارکستر ملی.
۵۵۶	تا استقلال دارم در ارکستر می‌مانم
۵۶۰	اگر موسیقی بد است از آن استفاده نکنید.
۵۶۸	در تأیید و رد موسیقی.
۵۹۸	گفتگو با فرهاد فخرالدینی به پاسداشت نیم قرن آهنگسازی (هارمونی اصالت).
۶۱۵	اظهارنظرها
۶۱۷	نقل از کتاب به نرمی باران (جشن‌نامه فریدون مشیری)
۶۲۱	فخرالدینی سواد شنیداری مردم را بالا برد.
۶۲۳	کاش در دنیا مثل فخرالدینی چند تای دیگر داشتیم.
۶۲۶	یادگاری که فخرالدینی جا گذاشت
۶۳۰	استاد استادان
۶۳۱	یادگار امروزی ابوالحسن صبا
۶۴۷	ارکستری که به شکل حقیقی ملی بود
۶۵۴	اثرگذار و ماندگار
۶۵۶	راهی روشن برای آهنگسازان جوان
۶۵۹	گزارش‌های خبری
۷۰۷	نمایه

در بررسی زندگی موسیقی دانها و هنرمندان گذشته کشورمان مشاهده می‌کنیم که بیشتر به شرح آثار این بزرگواران (توسط خودشان یا دیگران) پرداخته شده است و ما از طرز تفکر و نحوه زندگی شان اطلاع کمی داریم. ولی در دنیای امروز به دلیل پیشرفت وسایل ارتباط جمعی، از زندگی هنرمندان مان اطلاعات جامعی به دست می‌آوریم. در این راه خبرنگارها با دیدگاه‌های متفاوت از هر فرصتی استفاده کرده و به خصوصیات و نحوه زندگی و طرز تفکر هنرمندان زمان خود می‌پردازند و با طرح سوالات متنوع از مکنونات باطنی ایشان آگاه می‌شوند. بنابراین در زمان حال و آینده کسانی که بخواهند با وضع موسیقی این دوره آشنایی پیدا کنند و به نقاط ضعف و قوت و یا چگونگی آن پی‌ببرند، از طریق این مقالات، سخنرانی‌ها، گفت و گوها، اظهار نظرها و گزارش‌های خبری شناخت بهتری نسبت به دوره‌های قبل به دست می‌آورند و به نسل‌های بعد منتقل می‌کنند.

این کتاب با توجه به لزوم فراهم کردن زمینه این شناخت تهیه شده و شامل پنج بخش است: بخش اول مجموعه هشت مقاله است که به مناسبت‌های مختلف تحقیق و نوشته شده است. بعضی از این مقالات حاصل مطالعات و تحقیقات فراوانی است که با صرف وقت بسیار در طول سالیان دراز نوشته شده‌اند و با چاپ این کتاب در اختیار علاقمندان به موسیقی قرار می‌گیرند. بخش دوم یازده سخنرانی است که به مناسبت‌های مختلف ایراد گردیده است. در این سخنرانی‌ها سعی کرده‌ام با شناختی که از موضوع دارم در بیان مطلب صادق بوده و از محور واقعیت دور نباشم. بخش سوم شصت و یک گفت و گو با خبرنگاران و نویسنده‌گان روزنامه‌ها و مجله‌های معتبر این زمان است. بعضی از این عزیزان صاحب قلمی شیوا بوده و از وضع موسیقی این دوران آگاهی کامل دارند و با طرح سوالات کارشناسانه به موضوع پرداخته و زمینه را برای گفت و گو جذاب کرده‌اند.

در این گفت و گوها، با توجه به این که بیشتر عمرم صرف تدریس، آهنگسازی، تمرین و اجرا در صحنه و استودیو شده و در مجالست و مصاحبت با هنرمندان و اهالی موسیقی گذشته است، مناسب دیدم درباره وضعیت موسیقی دورانی که در آن زندگی می‌کنم، نظرات و مشاهدات خود را بیان کنم. مَنْتَلی است معروف که می‌گویند «دیکته نانوشته غلط ندارد». ولی من جرأت کرده و این دیکته مشکل را برای بار دوم نوشته‌ام. یعنی با چاپ مجلد این مباحث در این کتاب، خود را برای بار دوم در معرض قضاوتهای عموم و به خصوص اهل فن قرار داده‌ام تا یک بار دیگر غلط‌هایم را بگیرند و بعد از من

راهی بدون خطای پیش روی هنرمندان، به خصوص جوانان علاقمند به موسیقی قرار دهد.
یادآوری می شود که این دوستان نویسنده و خبرنگار با طرح موضوعات و مباحث مرتبط با
موسیقی مملکت، ارکستر موسیقی ملی و مسائل دیگر این زمان، مرا در برابر انبوهی از سوالات
گوناگون غافلگیر کرده‌اند. امیدوارم با این همه غافلگیری توانسته باشم از عهده این مهم بر آیم:
در چاپ مجدد این گفت‌وگوها سعی کرده‌ام تا حد امکان مطالب تکراری را حذف کنم تا خاطر
خواننده گرامی از تکرار مطالب خسته نشود. ضمناً از همه دوستان و خبرنگاران ارجمند که مرا در
این گفت‌وگوها همراهی کرده‌اند سپاس‌گزاری می‌کنم.

بخش چهارم اظهار نظرهای تعدادی از دوستان و همکاران گرامی و ارجمند می‌باشد که با
بزرگواری درباره اینجانب سخن گفته‌اند و مرا مرهون محبت‌های بی‌دریغ شان کرده‌اند.
بخش پنجم گزارش‌های خبری است که در روزنامه‌ها و مجلات معتبر انتشار یافته‌اند و در اینجا
به خاطر فراوانی خبرهای موجود، فقط به چند گزارش، آن هم به طور مختصر اکتفا شده است.
لازم می‌دانم تشکر و سپاس‌گزاری کنم از
دوست ارجمند جناب آقای لیما صالح رامسری مدیر انتشارات معین،
دوست و همکار گرامی ام جناب آقای علی اکبر قربانی به خاطر نت‌نویسی کامپیوتري و
صفحه‌آرایی این کتاب.

مقالات

شیوه ثبت و نگارش الحان یا آهنگ‌های موسیقی

به روایت عبدالقدار مراغی

توضیح درباره آهنگ منسوب به عبدالقدار مراغی

در دو سه قرن اخیر محققان موسیقی اروپا، ترکیه، ایران و آمریکا مطالعات فراوانی از نُت‌نویسی‌های متعددی از آهنگی منسوب به عبدالقدار مراغی را در کتب و رسالات مختلف به چاپ رسانده‌اند. ولی هیچ‌یک از تحقیقات و نُت‌نویسی‌های یادشده با وزن واقعی آهنگ و شعر آن منطبق نیست. تا آن‌که سرانجام افتخار کشف کامل آن، به لطف پروردگار و با کوشش بسیار نصیب این‌جانب شد و اینک خوشحالم که چنین یادگار مهمی از موسیقی قدیم ایران را که قدیمی‌ترین آهنگ مستند، با سابقه‌ای حدود ۶۰۰ سال است به هم‌وطنان عزیزم تقدیم دارم.

تاریخ ابیات عربی این تصنیف به صدر اسلام می‌رسد و جالب است که عبدالقدار مراغی پس از گذشت حدود ۸۰۰ سال، از زمان رسول اکرم^(ص) تا زمان خودش، این ابیات را در تصنیفی به کار می‌برد و بیت دوم و سوم آن را نیز به فارسی برمو گرداند:

تبکی عینی بدمعِ مشتاق	کلِ صبح و کلِ اشراق (ایا)
فلاطبیبَ لها و لراقی	قد لسعت حیة الهوى کبدی
فَعِنْدَهُ رُقْبَتِی و تریاقی	لا الحَبِيبُ الَّذِي شَغَفَتْ بِهِ
سودی نکند فسونگر چالاکم	زد مار هوی بر جگر غمناکم
هم نزد ویست رقیه و تریاکم	آن یار که عاشق جمالش شده‌ام

۱. «کیزوت» Kiesewetter (۱۸۵-۱۷۷۵) اهل چک‌اسلواکی در کتاب «منابع اصلی موسیقی اعراب». روزمون Rougemont فرانسوی در رساله‌ای به نام «اندیشه‌هایی درباره موسیقی مسلمان» (۱۸۷۰) فتیس Fétis (۱۸۷۴-۱۸۷۱) بلژیکی در کتاب «تاریخ عمومی موسیقی» رئوف یکتا در بخش موسیقی ترک در «دانه‌المعارف موسیقی» (۱۹۹۲-۱۹۹۲). «مخبر السلطنه» در مجمع‌الادوار (چاپ سنگی سنه ۱۳۱۷).

شرح حال مختصر

عبدالقادر در آغاز و پایان کتاب جامع‌اللحن و مقاصداللحن نام و نسب خود را «عبدالقادر بن غیبی الحافظ المراغی» ذکر کرده است.

تاریخ تولد عبدالقادر درست معلوم نیست. فارمر^۱ تولد او را حدود نیمة قرن هشتم (۱۴ میلادی) حدس زده است.

وفات او در سال ۸۳۸ هجری قمری بر اثر بیماری طاعون و به قولی بیماری وبا روی داده است. محل تولد عبدالقادر به طوری که از اسمش پیداست در مراغه بوده و مراغه در آن روزگار یکی از شهرهای بزرگ و آباد آذربایجان به شمار می‌رفته است.

عبدالقادر موسیقی را از پدرش یاد گرفته و فارمر از عبدالقادر به عنوان یکی از بزرگان عالم موسیقی یاد می‌کند.

عبدالقادر علاوه بر موسیقی علمی یا نظری، با موسیقی عملی هم سر و کار داشته و خود آهنگساز، نوازنده و خواننده بوده و شعر هم می‌سروده است. اشعاری از او در کتاب جامع‌اللحن و مقاصداللحن ثبت است.

یادآوری می‌نماید، اغلب دانشمندان و فلاسفه قدیم که درباره موسیقی کتاب و رساله نوشته‌اند، در موسیقی عملی مهارت نداشته‌اند.

فارمر می‌نویسد:

«عبدالقادر در موسیقی تالی صفحی‌الدین ارموی^۲ بوده است. عود خوب می‌نواخت و در ساختن تصنیف استاد بود. عبدالقادر مکرر در کتاب مقاصداللحن اسم تصنیف‌ها و آهنگ‌های خود را ذکر می‌کند و خواننده را برای اطلاع بیشتر به کتاب دیگر خود کنزاللحن حوالت می‌دهد. اما بدینکه از این کتاب نفیس که در آن عبدالقادر تصنیف‌های خود را به خط مخصوصی نوشته است نسخه‌ای در دست نیست.»^۳

۱. هنری جورج فارمر Henry George Farmer متولد ۱۸۸۲ ایرلند وفات ۱۹۶۶.

۲. صفحی‌الدین ارموی (۶۹۳-۶۱۳ ه.ق.) از بزرگ‌ترین موسیقی‌دانان و موسیقی‌شناسان قدیم ایران.

۳. چند سال پیش جناب آقای موسوی بجنوردی ریاست محترم دائرةالمعارف محبت کردند و یک کپی از نسخه خطی کنزاللحن را با مهر مشخصات «استان قدس رضوی، کتابخانه ملی ملک طهران، شماره ۱۳۸۱۱-۶۳۷۷، تاریخ ثبت بیست تیرماه ۳۰» در اختیار قرار دادند. ضمن سپاس از لطف ایشان، متأسفانه این نسخه در این زمینه مطلب تازه‌ای نسبت به دو کتاب دیگر عبدالقادر (جامع‌اللحن و مقاصداللحن) ندارد.

عبدالقادر کتاب دیگری به نام *شرح الادوار* صفوی الدین ارمی است.^۱

استفاده از حروف ابجد برای پرده‌ها یا نغمه‌ها (صداها)

فلسفه، دانشمندان و موسیقی‌دانان قدیم در دائرة المعارف‌های خود بخشی هم به موسیقی اختصاص داده و موسیقی را از جهات گوناگون مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. این موسیقی‌دانان و موسیقی‌شناسان دو عامل اساسی موسیقی یعنی صدا (نغمه) و وزن (ایقاع) را به طور جداگانه مورد مطالعه قرار داده و صاحب کتاب و رسالات متعددی در رشتة موسیقی می‌باشند. از آثار گران‌بهایی که در این زمینه موجود است کتاب موسیقی کبیر فارابی است و فارابی در این کتاب به مباحث گوناگون موسیقی علمی پرداخته و روش پرده‌بندی سازهای معمول زمان خود، مانند تنبور خراسانی و عود را با مهارت کامل شرح داده و نسبت‌های معرف فواصل پرده‌ها یا نغمه‌ها (صداها) را در روی این سازها تعیین نموده و آن‌ها را با حروف ابجد نام‌گذاری کرده است. به عبارت دیگر صداهای موجود در موسیقی قدیم ایران را با حروف ابجد نام‌گذاری کرده و محل دقیق آن‌ها را در پرده‌ها یا دستان‌های ساز مشخص کرده است و راه و روش او در تحقیقات موسیقی مورد قبول همه موسیقی‌دانان بعدی از جمله عبدالقادر مراغی نیز قرار گرفته است.

عبدالقادر در صفحه ۳۴ کتاب *مقاصد الالحان* به نقل از ابونصر فارابی پرده‌ها یا دستان‌های عود را در پنج سیم عود که با حروف ابجد نام‌گذاری شده‌اند نشان داده است. (شکل ۱) در شکل شماره ۲ اسامی نغمه‌ها یا صداهای پرده‌ها یا دستان‌های پنج سیم عود به حروف ابجد به ترتیب مشخص و با نُت‌نویسی به شیوه امروزی تطبیق داده شده است.

۱. برای اطلاع بیشتر در شرح احوال عبدالقادر مراغی رجوع شود به مقدمه کتاب‌های *مقاصد الالحان* و *جامع الالحان* به قلم محقق گرامی نقی بیشن.

از دیار نغمه‌پردازی*

اشارة: در روز بیست و هفتم آبان سال ۱۳۵۴ علینقی وزیری بنیانگذار مکتب موسیقی نوین ایران برای آخرین بار در هتل هیلتون تهران در مجمع عمومی استادان، هنرمندان و رجال سیاسی به نوازنده‌گش پرداخت. او در آن زمان ۹۰ سال داشت و این اجرا در جشن نوادمین سال تولد او انجام می‌یافت. او حدود چهار سال پس از آن زمان در روز هفدهم شهریور ۱۳۵۸ دیده از جهان فرو بست. گروه فرهنگ و هنر روزنامه فرهنگ آشتی روز شانزدهم شهریور امسال در بزرگداشت فردی که به نوعی از ادامه دهنگان و تکمیل‌کنندگان مکتب وزیری به شمار می‌رود به دیدار استاد فرهاد فخرالدینی شتافت. گزارش این دیدار در آن زمان به تأخیر افتاد و چاپ آن را به فرصتی و مناسبتی دیگر موكول کردیم.

علاءالدین حسینی

در سال ۱۳۱۶ متولد شدم. ۱۶ ساله بودم که وارد دنیای موسیقی شدم. موسیقی را با ساز ویولن آغاز کردم. اولین معلمی که در این رشته داشتم، شخصی بود به نام احمد مهاجر. بعد از اینکه دوره کامل ویولن را از نظر ردیف‌های موسیقی ایران و کتاب‌های استاد ابوالحسن صبا نزد ایشان یاد گرفتم، نزد خود استاد صبا رفتم و مدتی از محضرشان استفاده کردم. بعد از فوت استاد صبا نزد استاد علی تجویدی مشغول نوازنده‌گی ویولن شدم و ردیف‌هایی که جمع آوری کرده و نوشته بودند نزد ایشان اجرا کردم. بعد از این دوره وارد هنرستان عالی موسیقی ملی شدم که شروع اولین دوره عالی خودش را تشکیل می‌داد. این دوره را با موفقیت به اتمام رساندم و موفق به اخذ درجه لیسانس شدم. هنرستان برايم دنیای جالبی بود و مرا با فضای موسیقی علمی آشنا کرد. در واقع می‌توانم بگویم که از آن زمان شکل دیگری پیدا کرده و تنها اکتفا به کار نوازنده‌گی نکردم، بلکه با دنیای عظیم موسیقی در ابعاد مختلف آشناشی پیدا کردم که یک جنبه آن آهنگ‌سازی بود و بیش از رشته‌های دیگر مورد توجهام

* فرهنگ آشتی، دوشنبه ۲ آذر ۱۳۸۳.

قرار داشت. این کار را خیلی جدی گرفتم. به مرور زمان آهنگ‌هایی که می‌ساختم، اقتضا می‌کرد که آن‌ها را اجرا کنم، بالطبع باید با رهبری ارکستر آشنایی پیدا می‌کردم. از زمانی که همکاری‌ام را به عنوان مدرس در هنرستان و هنرکده ملی موسیقی آغاز و شروع به تدریس نمودم با رادیوی ایران آن زمان هم همکاری داشتم. اولین همکاری من در رادیو با ارکستر گلهای بود که مرحوم روح‌الله خالقی و آقای جواد معروفی آن را رهبری می‌کردند. بعد در ارکترهای دیگری هم‌نوازندگی کردم و در خلال نوازنده‌گی، آهنگسازی و تنظیم قطعات را نیز به عهده گرفتم و بعدها به عنوان رهبر ارکستر، اجرای آثاری را که به رادیو ارائه می‌شد، به عهده گرفتم. ولی از سال ۱۳۵۲ به عنوان رهبر دائمی ارکستر بزرگ رادیو و تلویزیون ملی (آن زمان) آغاز به کار کدم و این سمت را تا سال ۱۳۵۸ عهده‌دار بودم.

آنچه گذشت بخشنی از شرح حال یکی از استادان مسلم موسیقی ایرانی از زبان خود است. فرهاد فخرالدینی در عرصه موسیقی ایران زمین چهره‌ای نام آشناست. نام او یادآور دوران طلایی موسیقی ایرانی است؛ دورانی که علاوه بر او بزرگان دیگری چون فرامرز پایور، جواد معروفی، محمد رضا شجریان، محمد رضا لطفی و... در اوج فعالیت‌های هنری خود آثار ماندگاری را خلق کرده برو گنجینه موسیقی ایرانی می‌افزوندند، و آثاری همچون موج، برای دخترم، سرود بهار و مشهورتر از همه چهارگاه برای آواز و ارکستر ثمره همان دوران است. در اثر اخیر که با تک‌نوازی ویولن شجاع‌الدین لشکرلو و صدای محمد رضا شجریان اجرا شده است، گوشش‌های دستگاه چهارگاه؛ با مهارت تمام بیانی ارکستری می‌یابند. از جواب آوازهای ساز تک خبری نیست، در عوض ارکستر این وظیفه را برعهده دارد.

اگر چه آثاری که استاد فخرالدینی در این دوره خلق کرده است هر کدام دارای ارزش‌های هنری والا و منحصر به فرد خود هستند، اما بی‌شک موسیقی متن مجموعه تلویزیونی «سرپردازان» را بایستی نقطه عطفی در فعالیت‌های هنری او قلمداد کرد. خود او در این خصوص می‌گوید: مایل بودم این کار را به شیوه دیگری آغاز کنم و از ابتدا هم با این نیت کار را شروع کرم... میدان عمل در فیلم وسیع‌تر است از میدان عمل در ارکستری که کارش را محدود، به یک خواننده کرده... ولی در موسیقی فیلم بنا به اقتضای خود فیلم که صحنه‌هایش تعویض می‌شوند، این مسئله از وسعت بیشتری برخوردار می‌گردد و من خوشحال بودم که به دور از محدودیت‌های گذشته می‌توانم با آرامش و فکر راحت کار کنم. استفاده از یک هارمونی پیشرفته در فیلم ایجاب می‌کرد که توجه بیشتری به مسئله در موسیقی فیلم داشته باشم.

«سرپردازان» سویت سمفونیکی است براساس موسیقی ایرانی و با اجرای ارکستر سمفونیک.

موسیقی این مجموعه در جایزه بهترین نوار موسیقی در ۱۰ سال پس از انقلاب در رشته موسیقی فیلم را از آن خود کرد.

فخرالدینی قبل از این در سال ۴۶ برای نخستین بار ساخت موسیقی برای فیلم شوهر آهوانم (ساخته داود ملایپور بر اساس داستان مشهوری با همین نام اثر علی محمد افغانی) را آزموده بود. ولی «سربداران» کاملاً متفاوت از آن اثر بود. شنیدن همان تیتراژ ابتدایی مجموعه، حسی از خودبازی، عظمت و غرور ملی را در شنونده برمی‌انگیزد. اثر بعدی او برای فیلم بوعلی سینا نیز سویت سمفونیکی است که براساس موسیقی قدیم ایران ساخته شده است. فخرالدینی در این اثر با برداشتی از قطعه‌ای که یک دوتار نواز خراسانی می‌نوازد، چنان اثر لطیف و تأثیرگذاری می‌آفریند که هنوز پس از گذشت چندین سال از پخش فیلم، در اذهان عموم باقی مانده است.

فخرالدینی در زمینه موسیقی فیلم همواره کم گو و گزیده گو بوده است. موسیقی فیلم‌های گزارش یک قتل و پرستار شب (هر دو ساخته محمدعلی نجفی) دو سال پیاپی برنده سیمرغ بلورین جشنواره فیلم فجر شدند. از دیگر فیلم‌هایی که استاد فخرالدینی موسیقی آنها را ساخته است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد؛ کمال‌الملک، جست‌وجوگر، ساوالان، روز باشکوه، آپارتمن شماره ۱۳، قرق، زندان دیو، آدم برفی، مسافر ری، پرده عشق و...

اما آنچه که نام فخرالدینی را در زمینه موسیقی فیلم زباند خاص و عام کرد، ساخت موسیقی مجموعه تلویزیونی امام علی(ع) بود. او در خصوص این موسیقی می‌گوید: موسیقی مجموعه تلویزیونی امام علی(ع) با تحقیقات و مطالعات بسیار براساس موسیقی قدیم ایران و جهان اسلام شکل گرفته است. یکی از آهنگ‌های مهم آن آهنگی است از عبدالقادر مراغی که به عنوان تیتراژ اول از آن استفاده شده است. در دو قرن اخیر محققین موسیقی اروپا، ترکیه و ایران با مطالعات فراون نت نویسی‌های متعددی از آن را در کتب و رسالات مختلف به چاپ رسانده‌اند ولی هیچ یک از تحقیقات و نت نویسی‌های یاد شده با وزن واقعی آهنگ مذکور که با شعر نیز همراه است. منطبق نیست و بالاخره افتخار کشف کامل آن با کوشش بسیار و به لطف پروردگار نصیب این جانب شد و اینک خوشحالم که چنین یادگار مهمی از موسیقی قدیم ایران را که قدیمی‌ترین آهنگ مستند با سابقه حدود ۶۰۰ سال است به او رسیده است همچنین موسیقی مجموعه‌های تلویزیونی «روزی روزگاری» را قبل از مجموعه امام علی(ع) و کیف انگلیسی؛ و روشن‌تر از خاموشی را پس از آن ساخته است. روزی روزگاری با الهام از موسیقی محلی نقاط مختلف ایران و کیف انگلیسی بر اساس موسیقی تهران قدیم و پیش درآمد اصفهان رضا محجوی و رنگ پریچهر و پریزاد درویش خان و

والس موسیو لومر ساخته و تنظیم شده است. روشن‌تر از خاموشی نیز ثمرة تحقیق در موسیقی قدیم ایران است.

استاد فرهاد فخرالدینی در سال ۱۳۷۷ ارکستر موسیقی ملی ایران را تأسیس کرد که وظیفه سنگین مدیریت هنری و رهبری آن بر عهده خود است. این ارکستر در طول مدت فعالیت خود برنامه‌های متعددی را با موفقیت در نقاط مختلف ایران و جهان به اجرا گذاشته است.

آنچه گفته شد تنها گوشه کوچکی از فعالیت‌های هنری فرهاد فخرالدینی است. بدون شک نوشتن از یک عمر تلاش پریار در زمینه‌های مختلف آهنگ‌سازی، تحقیق، تدریس و آموزش مجالی بیشتر و قلمی شیواتر از این می‌طلبید. چنین کاری در مورد کسی که بسیاری از بزرگان موسیقی ایران افتخار شاگردی اش را دارند در این چنین مجالی کاری است دشوار، بسیار دشوار...

فرهنگ آشتنی به منظور تجلیل و قدردانی از یک عمر فعالیت هنری، شامگاه دوشنبه، شانزدهم شهریور به دیدار استاد فرهاد فخرالدینی رفت. در این دیدار که در دفتر ایشان انجام گرفت و همسر ایشان و عده‌ای دیگر از اساتید و صاحب‌نظران موسیقی از جمله همایون خرم، لوریس چکناواریان، هوشنگ ظریف، پروین صالح، پری ملکی، آقای ملکی، کیوان ساكت، فریدون خشنود، شهریار کهنزاد و... حضور داشتند، استاد همایون خرم ضمن ابراز خرسنده از صمیمیت مجلس و قدردانی از زحمات سال‌های سال استاد فرهاد فخرالدینی، طلبگی در هنر را شرط اول پیشرفت در این راه دانست و گفت: وقتی با خود فکر می‌کنم در هنر طلبگی مهم‌تر است یا تحصیلات آکادمیک به این نتیجه می‌رسم که اگرچه تحصیلات آکادمیک و طی این مراحل و مدارج علمی لازم و مفید است، اما تنها چیزی که هنرمند را پیش می‌برد، طلبگی و عشق و علاقه اöst. وی سپس با اشاره به علینقی خان وزیری یادآور شد؛ آنچه که علینقی خان را تبدیل به یک موسیقی‌دان کرد عشقش بود. همان‌گونه که در شرح حال وزیری آمده او هنگام تمرین، چنان غرق کار می‌شد که حتی غذایش را هم فراموش می‌کرد. این یک عاشق و یک طبله است. او نمی‌آموزد تا شهرت کسب کند، او می‌آموزد تا به معرفت برسد. آن‌هایی که این گونه عاشق کار خود هستند، می‌توانند در این راه موفق شوند.

همایون خرم اضافه می‌کند: من وقتی به زندگی آقای فخرالدینی نگاه می‌کنم، می‌بینم که همان عشق به موسیقی است که او را به محضر استادانی مثل صبا و تجویدی می‌کشاند. او تمام مدارج را به درستی طی کرده و هم زمان در صدد بالا بردن اطلاعات خود بوده است. او الگوهای خوبی مثل وزیری و خالقی هم داشته اما تنها یک عاشق می‌تواند از این الگوها استفاده کند و برای خود

سرمایه‌اندوزی نماید. خرم با اشاره به منش و اخلاق استاد فخرالدینی افزود: پشتونه تمام زحماتی که او متحمل شده، اخلاق و شخصیت انسانی اوست. خوشحالم که این جلسه تشکیل شده تا بتوانیم به او بگوییم که چقدر دوستش داریم و برایش احترام قائلیم. در ادامه استاد هوشنگ ظریف به ذکر خاطراتی از استاد فخرالدینی پرداخت و گفت: من خاطرات زیادی از آقای فخرالدینی از همان دورانی که ارکستر صبا، که آقای دهلوی آن را رهبری می‌کردند، دارم و زمانی که در هنرستان عالی موسیقی تحصیل می‌کردم، شاگردشان بودم و هارمونی را پیش ایشان گذراندم. البته بیشترین خاطرات را همسرم (پروین صالح) از ایشان دارند که در ارکستر گل‌ها در پولت یک، و بولا می‌نوختند. برای ایشان آرزوی سلامت و تندرستی می‌کنم و امیدوارم سایه‌شان همواره بر سر هنرمندان مستدام باشد.

پس از صحبت‌های استاد هوشنگ ظریف، استاد فرهاد فخرالدینی ضمن تشکر از حضار گفت: من هم همچون دیگران به دنبال عشق روان بوده‌ام، اما اینکه به کجا رسیده‌ام، نمی‌دانم. اما قدر مسلم این است که هر چقدر می‌گذرد خودم را کوچک‌تر و کوچک‌تر و همچون قطره‌ای در یک دریا می‌بینم. اما اگر راهی که رفته‌ام مورد توجه دوستان بوده، این راه را گرامی می‌دارم.

فخرالدینی در ادامه با ذکر خاطراتی از روح الله خالقی متذکر شد: آنچه که باعث رشد هنرمند می‌شود بهایی است که جامعه به او می‌دهد. خالقی این حقیقت را درک می‌کرد و جایگاه والای یک هنرمند را به زبان می‌آورد و من این درس را ضمن درس‌های بسیار دیگر از او آموختم. وی ادامه داد: اگر آهنگی به دل شما می‌نشینند و در شما شور و شعف ایجاد می‌کند، وظیفه دارید این احساس خود را بیان کنید.

فخرالدینی در خاتمه با اشاره به نقش همسرش در زندگی خود افزود: تمام خاطرات من هم در ذهن و هم در یادداشت‌های اوست. کمتر کسی را سراغ دارم که شعر و ملودی تصانیف قدیم را مثل او به خاطر داشته باشد. او در زندگی و موقوفیت‌های من نقش مهمی داشته است. شاید آن‌چنان که آرزوی اوست موفق نبوده‌ام اما به هر حال او زن بزرگی است.

آزم لاری شرقی (متولد تهران) همسر استاد فخرالدینی است که فرآگیری موسیقی در محضر ایشان زمینه ساز یک ازدواج موفق، گردیده است. ثمرة این ازدواج دو فرزند با نام‌های فرشاد و فرزاد است که فعالیت‌هایی نیز در زمینه موسیقی دارند.